

KALEVALA

■ A szerző

A *Kalevala* a finn nép nemzeti eposza, mely az írásbeliség előtti időkből származik, folklór eredetű alkotás, szájról szájra hagyományozódott. A lakodalmas dalokat, a varázsmondásokat és a különböző folklórénekeket, vagyis runókat (epikus énekeket) több előzményt követően Elias Lönnrot (1802–1884) vidéki orvos gyűjtötte össze és jegyezte le, majd a német romantika őseposz gondolatának hatására többé-kevésbé összefüggő eposszá komponálta. Az újraalkotott mű sorainak csak egyharmada egyezik meg teljesen az eredeti, lejegyzett runók soraival. Több esetben a gyűjtött változatokból hozott létre új szövegegységeket, esetenként saját betoldásokkal is élt. Mindezek ellenére a kutatók nagyjából egyetértenek abban, hogy a *Kalevala* a világirodalom nagy mítoszai közül való, mely a finnek őstörténetét meséli el.

■ A mű helye az életműben, életrajzi vonatkozások

A XIX. század első fele a nemzeti öntudatra ébredés időszaka volt északon is. A romantikus érdeklődés a folklór felé fordult, és a nemzeti azonosságtudatot a különféle népköltészeti alkotások segítségével igyekezett megteremteni. Lönnrot 1828-ban jelentette meg az addigi néprajzi gyűjtésének eredményeit *Kantele* címmel. Egy későbbi, kelet-karjalai útján hatalmas anyagot és kiváló énekmondókat talált. 1835-ben látott napvilágot a *Vansa-Kalevala (Régi Kalevala)*, mely 32 énekből állt. Újabb kutatások segítségével bővítette tovább az énekek sorát, és a kiegészítésekkel jelent meg 1849-ben az *Uusi-Kalevala (Új Kalevala)*, mely már 50 énekből állt. Az így kapott anyagot a korai folklorisztika szokása szerint egybeszerkesztette, és kiegészítette a saját eszményei szerint.

Lönnrot a korabeli finn történelemtudomány elképzelései alapján a *Kalevala* eseményeit a Fehértengertől délre helyezte. A hősénekeket történeti forrásokként kezelte, a finnség ősi társadalmát és egy történelmi korszakát kívánta megformázni általuk.

■ A cselekmény rövid váza

A szelek egyszer szemet vetettek egy szépséges szűz leányra, akit aztán a tenger gyermekkel áldott meg. Ahogy a kicsinyét a világra hozta, egy réce a térdén rakott fészket hét tojásból. Az asszony lelökte a tojásokat. A tojáshéj alsó feléből a Föld keletkezett, a felső részéből az ég, a sárgájából pedig a Nap. A vizek asszonya pedig bármerre is mozdult, ott földet, szigetet és szirteket teremtett. Majd Ilmatárnak, az ég leányának méhéből 30 esztendő elteltével világra jött Vejnemöjnen, a híres hős.

Földjén egy olyan óriási tölgyfa nőtt, amivel ő maga sem tudott megbirkózni. Ám egy szavára apró emberke ugrott elő a vízből, a víz vitéze, aki szétforgácsolta a tölgyet. Ekkor jött el az ideje, hogy Vejnemöjnen magot vessen és a vadont kiirtsa. Csak a nyírfának kegyelmezett meg, hogy a kakukk azon kakukkolhasson. Így élt kedvére Kaleva földjén, énekeit messze földön is ismerték. Egyszer aztán meghallotta ezt Joukahajnen, egy lapp legény, és énekversenyre hívta ki. A vén Vejnö azt mondta a fiúnak, hogy a világ kezdeteiről szóljon, s ezzel megindult kettejük között a viadal. Végül az öreg dalnok győzött, a legénykét csak az menthette meg, hogy Vejnemöjnennek ígérte szépséges hűgát, Ajnót feleségül. Ám a lány megtagadta az egyezséget, nem akart egy vénembert a férjéül. Látva szomorú sorsát, a tengerbe ölte magát, ahol aztán Vellamo lányává lett. A búslakodó Vejnö a vízitündérek lakóhelyének keresésére indult, de Ajnót sehol sem találta.

A sírból felkelt édesanyja azt tanácsolta neki, hogy hagyjon fel a bánattal, és inkább Északról hozzon magának feleséget, mégpedig Pohjola legszebb lányát. El is indult a dalnok, de Joukahajnen bosszúja kísért: leesett a lováról, a tengerbe esett, és a víz messze elsodorta. A helyzetből a menny madara, egy sas mentette ki, míg végre megérkezett Pohjolába. Louhi, a hely úrnője csak akkor volt hajlandó a segítségére lenni, ha a tarkatető Szampót megszerkeszti cserében. Vejnemöjnen nem ismerte a csodamalom titkát, ezért hazament, hogy a kovácsától kérjen segítséget. Útja során Észak tündérlánya kápráztatta el, Vejnö most őt kérte, hogy legyen a kedvese. A lány három feltételt szabott, amiből a harmadik azt jelentette, hogy egy fejszének Vejnö húsába kell vágnia. Az öreg énekes útja során megismerte a tűz, a víz és a vas titkát: e három testvért Ilmarinen békítette össze, és acélt készített.

Vejnemöjnen hazajutott Oszmo földjére, ahol hosszan kérlelte a pernyében született Ilmarinent, hogy segítsen rajta, és építse meg neki a Szampót. A híres kovács végül kohót épített, de a csodamalom csak negyedik alkalomra születhetett meg. Ez egy olyan szerkezet volt, amely az egyik oldalon lisztet, a másikon sót, a harmadikon pedig pénzt őrlött. Észak úrnője elégedett volt vele, s nyomban el is rejtette egy kilenczárás kapu mögé a hatalmas rézhegy belsejébe. Vejnö most már jogos jussát követelte, de Észak lánya nem lépett ki a hajadonok közül, és nem lett a párja.

Élt egyszer egy léha életet élő fiú, Lemminkejnen, aki mindig a lányok körül legyeskedett. Egy nap hírért vette Sziget szépeinek, Kühlinek, aki senkihez nem volt hajlandó eddig feleségül menni, sem a Nap, sem a Hold, sem a csillagok fiához. A fiú elhatározta, hogy megszerzi ezt a lányt, és mivel szép szóval nem boldogult, elrabolta Kühlit, magával vitte otthonába. Megesküdtek egymásnak: a fiú nem vonul hadba, az asszonyt pedig nem csábítja lányok léha tánca. Ám nem voltak képesek betartani ígéretüket: az ember Északra vágyott. Az anyja próbálta marasztalni, mert rossz álmot látott. A fia viszont nem félt a fegyverektől és a veszedelemtől, s mérgében azt mondta, hogy akkor lelje vesztét, ha a fésűből vér folyik, a kefe pedig vért habzik.

Ahti szülötte elváltoztatta magát, és Észak úrnőjéhez ment, hogy a lányát feleségül kérje. Az asszony megint feltételeket szabott: a kérőnek Hiszi szarvasát kellett elhoznia. Lemminkejnen hosszan úzte a szarvast, még a Pokol szája előtt és a Halál hajléka mögött is, de nem járt sikerrel. Tapiola úrnőjéhez könyörgött, hogy legyen a segítségére. Az úrnő színarany ruhát és ajándékhozó inget viselt. Az erdők asszonya végül is megszánta a férfit, és a tündéreivel megzavarta a szarvast. Ám a sikeres próba után újabb következett. Észak a lányáért Hiszi csillaghomlokú ménjét kérte, a harmadik kívánság pedig a szent hatyú volt. Végül ez okozta a vesztét, mert Pohjola vén, vaksi pásztora – aki gyűlölte a messzevágó idegent – ledöfte a fiút. Az anyja pedig hiába várta haza, a keféből és a fésűből is vérharmat hullott. Az asszony a fia keresésére indult: megkérdezte a fákat, a Napot, a Holdat és Észak asszonyát is. Aztán a kovácsot kérte, hogy készítsen egy rézgereblyét, hogy fia kezét, lábát és összes húsát sorra kihúzhassa Manala zuhatagjából. A vérerek tündére, Suonetér pedig összekötötte az egymástól elvált ereket, csontokat és hárttyákat. Az anyának sikerült megmentenie kalandra vágó fiát.

Vejnemöjnen bárkát akart ácsolni, de a szükséges varázsigé nem jutott az eszébe. Ezért aztán csellel próbálta megtudni Tuoni tömzsi lányától, de az nem árulta el neki a titkot, mi több, az öreg szemére álmot bocsátott, és egy százszerű hálóba zárta. Vejnön nem tudott kifogni, mert az alakját megváltoztatva vidraként surrant ki a csapdából. Egy másik alkalommal pedig Vipunentől, egy varázserővel bíró vénembertől próbált szót szerezni. Beleesett az óriás szájába, lecsúszott a gyomráig, a beleken haladt, majd a veséjéhez érkezett el. Vipunen szenvedett, és varázsigéekkel próbálta magából kiparancsolni az idegent. Mikor látta, hogy hiába próbálkozik, elmesélte a világ eredetét, a Nap és a Hold születését. Amikor Vejnemöjnen végre megtudta a titkot, kimászott az óriás száján. Bárkát ácsolt kés és bárd nélkül, majd útnak eredt a százbordájú bárkán, hogy asszonyt hozzon Pohjolából. Anniki, az ég leánya és Ilmarinen húga látta mindezt, és szólt a bátyjának, hogy a haj-

dan megkért szépséges menyasszonyát más akarja megszerezni. Ezért aztán a híres kovács szaunába ment, hogy megtisztuljon, majd felszállt piros szánjára, és Északra hajtott, hogy elhozza a hön áhított szüzet.

Pohjola lánya a továbbiakban sem akart az öreg Vejnő asszonya lenni, és Ilmarinen is hiába kérte a lányt, az anyja most sem adta. Az volt a feltétele, hogy a kovács szántsa fel a mérges kígyók mezejét. Legközelebb Tuoni medvéjét, Manala farkasát követelte, mellyel ember még sohasem birkózott meg. A kiállt próbákat újabb feltételek követték: Manala csukáját kellett megfogni háló nélkül. Végül a kovács teljesített minden feltételt, és az úrnő neki is adta a leányát. Száriola földjén készültek a lakodalomra. A finnek hatalmas bikáját ölték le a menyegzőre, sört főztek, és Észak népét és Kaleva egész nemzetségét meghívták az ünnepségre. Még az öreg Vejnő is ott volt, egyedül Lemminkejnen maradt ki a meghívásból. Sereglettek a vendégek, a vőlegény is megérkezett éjszínű paripáján. Mindenki körülötte szorgoskodott, hogy a kedvében járjon. A lakoma után a regőt kérték, hogy énekeljen nekik. Amikor eleget daloltak és mulattak, elindult mindenki haza. A menyasszony könnyek között vett búcsút otthonától, az anyjától és a lányságától.

Az anyja kioktatta, miként viselkedjen új otthonában. Arra intette, hogy fogadjon szót az urának, az anyósának és az apósának is, a házuk pedig mindig ragyogjon a tisztaságtól. Kérte, hogy róla se feledkezzen meg. A vejét pedig arra intette, hogy bánjon jól az asszonyával, védelmezze őt. A házaspár útja három napig tartott az otthonukba. A férfi anyja szép szóval fogadta a menyét. Gazdag asztalhoz ültek le, lakomáztak és mulattak, a házigazdát dicsőítették. Ősi szokás szerint a násznép és a násznagy dicséretével folytatták. Ahogy a lakodalom véget ért, mindenki hazament, köztük Vejnő is.

A mulatozás lármája Lemminkejnenhez is eljutott, és hívatlanul is menni készült. Az anyja próbálta visszatartani, mindenféle veszedelmet jósolt neki: tűzhalált, farkast, mérges kígyót, de a fiú hajthatatlan maradt. Az anyja látomása pedig beteljesedett. Először a tüzes torkú sasmadár támadt rá, de ezt még le tudta győzni, ám a tüzes vermen csak Ukko segítségével tudott keresztüljutni. Észak kapujához érve egy százszemű kígyóval találkozott Lemminkejnen, ezer nyelvvel sziszegett, de a nevét, a nemzetségét kimondva elkotródott. Végül ott állt a fiú a lakodalmas ház előtt. Nem fogadták szívesen, szóváltásba keveredtek, és a hívatlan vendég harcra szólította Pohjola gazdáját. Kemény viadal következett, majd Lemminkejnen leszakította ellenfele fejét. A karámban már száz levágott fej volt, az egyetlen üres karóra a gazda feje került, a győztesnek pedig menekülnie kellett. Útja során a szüzek szigete mellett haladt el, s mivel víg éneket hallott, kikötött a parton. A léha fiú asszonyokat bolondított magába, majd újra útnak eredt, amikor már unatkozott jó dolgában. Szálláshelyén nem talált rá az anyjára, mert a bosszúra éhes pohjolaiak elüldözték, az otthonukat pedig feldúlták, így hát hadba hívta régi barátait. A csatározás során Észak szövetségeseivel, Fagy úrfival nem boldogult.

Élt egyszer két viszálykodó testvér, Untamojnen és Kalervo. Untamo vitézeivel legyilkolta Kallervót és egész háza népét egy várandós asszony kivételével. A megszületett kicsi a Kullervo nevet kapta, és még egészen gyermek volt, amikor bosszút esküdött. Többször próbáltak az életére törni: tűzzel, vassal, bitófával sem mentek semmire, és a kemény munka sem ártott meg neki. Végül Untamojnen vásárra vitte eladni a szolgaként tartott fiút, akit aztán Ilmarinen vett meg. A rabot pásztorkodásra bírták, a kovács marháit őrizte. A kovács felesége nagyon féltette az állatokat, varázserővel védte őket a rontás és a farkasok ellen, az új pásztort pedig nem szívelte. Ezért aztán pelyvából sütött neki pogácsát, és rossz káposztát adott neki enni. Kullervo megátkozta a gazdasszonyát, azt kívánta, hogy farkasok és medvék tépjék szét a kovácsnéét. Így is lett, az asszony szörnyű halált halt. A fiú pedig elmenekült. Útja során sokat kesergett a sorsa miatt, egy alkalommal pedig találkozott egy vénasszonnyal, aki elmesélte neki, hogy öreg édesanyja még mindig életben van Lappföldön. Így talált rá szülőanyjára, megtudta családjá sorsát, és értesült lánytestvére haláláról is, aki a rengetegben veszett oda.

Kullervo nem tanulta meg mindazt, amit egy férfinak tudnia kell, nem értett semmihez, és nem fűlött a foga a munkához. Egy nap a vámot vitte, amikor egy szűz leány jött vele szembe. Incselkedett a lánnyal, és elcsábította. Csak reggel tudta meg a nevét, és ekkor derült ki számára, hogy tulajdon lánytestvérével hált együtt, saját vérét gyalázta meg. Húga annyira szégyellte magát, hogy a vízbe ugrott, Manalában nyert végső nyugalmat. Kullervo is bánta bűnét, ezért vezekelni indult: harcba szállt Untamojnennel. Végül győzedelmeskedett, régi fogadalmát teljesítette ezzel, de nem volt már hova megtérnie: testvére és szülőanyja meghalt. Bánatában és örök szégyenében a saját kardjába dőlt.

Ilmarinen sokáig siratta szépséges feleségét, és sehol sem találta a helyét. Nagy tüzet rakott a kohóban, és nekifogott, hogy szép aranyasszonyt kalapáljon. Egyre csak tökéletesítette, hibátlanra formázta, de nem tudta életre kelteni. Elindult, hogy megkérje Észak másik menyasszonyát, aki azonban nem vágyott arra a helyre, amelyet eddig a testvére töltött be. A kovács ismét kérte, de mivel a lány nem állt kötélnek, hát elrabolta. A lány jajveszékelt, de hiába, a férfi nem eresztette a szánkójából. Este egy háznál álltak meg pihenni, Ilmarinen mélyen aludt a fáradtságtól, s addig a leányzó más legénnyel osztotta meg az ágját. Amikor a kovács rájött a bajra, bánta a saját ostobaságát, szerelmét pedig vízimadárrá változtatta.

Vejnö Pohjolába hívta a híres kovácsot, hogy szerezzék vissza a csodás Szampót. Ilmarinen magának erős vértet, a regösnek gyémántos kardot kovácsolt. Útközben egy szárazon rekedt bárkát találtak. Vízre vitték a hajót, majd az énekes dalaival hajósokat bűvölt a fedélzetre, a lapátokat pedig Ilmarinen húzta. Ahti földjén Lemminkejnén is melléjük szegődött. A hajó hatalmas vízések mellett haladt, végül pedig fennakadt egy hal hátán. Hiába próbálkoztak, a bárka meg sem mozdult. Ekkor Vejnő a kardjával kettészelte a csukát, és szabadon siklottak tovább. A hal csontjából pedig kedves hangú kantelét készített a dalnok. A húrok csak akkor szólaltatták meg éneküket, ha a vén Vejnő játszott rájuk, mások keze alatt csak hallgattak. A kantele hangja mindenkit ámulatba ejtett, mindenki azt hallgatta: legények és leányok, az erdő állatai, szépséges tündérek, de még a szirtek is. Amikor a varázsversnek vége lett, elindultak, hogy a Szampót visszaszerezzék. Lemminkejnén Észak hatalmas malmából, a rézhegy belsejéből szerezte meg a tarkateknőt, amit aztán a bárkába vonszoltak. Louhi földjét elhagyva Lemminkejnén dalolni vágyott, hiába figyelmeztette az öreg regös. Így aztán még Pohjolában is meghallották a harsány hangot. Észak úrnője nagy haragra gerjedt, és hadat küldött utánuk. A köd tündérét, a tenger istenét is segítségül hívta, de hiába. Akkor óriási sassá változott, és megkaparintotta a Szampót. A hadakozás közepette a csodamalom darabokra hullott, a halászsoknak gazdag vízi zsákmányt biztosított, s bőséget hozott a szépséges Suomi földjére. Pohjolára pedig ínség köszöntött.

Egyszer Vejnő dalolni szeretett volna, de a hangszerét sehol sem találta, mert a kanteléje beleesett Vellamo vizébe. Ilmarinent kérte, hogy készítsen neki hatalmas vasgereblyét, hogy átkutathassa a vizek mélyét. A kedves hárfának mégsem akadt a nyomára. Hazafelé bandukolt, amikor egy nyírfa akadt az útjába, aki szerencsétlen sorsát siratta. Az öreg dalnok megszánta, és szép kantelét készített a fából. A csodálatos hangszert most is mindenki ámulattal hallgatta, még az állatok is megültek addig, amíg szólni hallották. Kaleva földje pedig kivirágzott, jómód köszöntött a nemzetségre. Megirigyelte ezt Észak úrnője, és rontást zúdított rájuk: mindenféle baj kínozza az embereket. Vejnő elindult, hogy szembeszálljon a veszedelmes kórokkal. Szaunáját felfűtötte, Ukkót hívta segítségül. Észak úrnője újra próbálkozott, egy medvét küldött Kaleva barmaira. A kovács új dárdát kalapált, és az öreg Vejnő elindulhatott a medve ellen. Le is döfte, aztán az *Erdei Emberhez* fohászkozott, és vendégségbe hívta. Otthon már tárt kapukkal várták, a medvét *Híresnek* és *Vénembernek* nevezték, a húsból pedig nagy lakomát csaptak, miközben az életéről énekeltek.

Louhi újabb rontáson törte a fejét: el is ragadta a Holdat, a Napot, és a sivár uradalmába vitte. Kalevára sötétség borult, az éjszaka szakadatlan volt. Ukko is igen csodálkozott, de a fényt sehol

sem találta. Ezért aztán tüzet csiholt, a szikrát egy szépséges tündérre bízta. A láng kilenc ég mennyboltján futott végig, majd a földre hullott. Meglátta ezt Vejnö, és hívta a kovácsot, hogy kémleljék ki a tűz titkát. Ilmatár, a legidősebb égi nő elbeszélte a tűz eredetét, és elárulta, hogy a szikra a csuka hasában rejtőzködik. Vejnö kerítőhálót szerzett, végighúzta a tenger fenekén, de a csukát nem találta. Vellamo parancsára egy kis vitéz emelkedett ki a vízből, és erre a hal is a hálóba került. A gyomrában volt egy lazac, annak a belei rejtették Ukko szikrájának piros gomolyagját. Kaleva földje azonban továbbra is sötét maradt. A kovács ezüstből Holdat kalapált, de az nem világított, aranyból Napot készített, de az meg nem adott meleget. Aztán Vejnö háncsból és forgácsból varázsjelet olvasott, miszerint a Nap Pohjola szirtjén, a rézhegy belsejében van elrejtve. Elindult Észak földjére az égitestekért. Sziget szélén, kígyók és férgek között meg is találta azokat, de a kapu reteszével nem boldogult. A kovácsot kérte, hogy készítsen szerszámokat. Louhi hírére vette a készülődésnek, ezért inkább kiengedte a Napot és a Holdat.

Marjatta, egy szépséges szűz leány nagyon vigyázott a lányságára. Egyszer aztán az erdőt járva egy bogor csúszott le a szájába, és viselőssé vált. Kilenc hónap múltán gyönyörű gyermeke született. Új hőse lett Karjalának: Holdnak és Napnak teremője, aki Vejnőnél is többet tudott. Az öreg regős hajóra szállt, lement az éj legaljára, csak a hárfáját hagyta hátra Suominak.

■ A főbb szereplők jellemzése

Ahti: A tenger istene.

Hiszi: Az egyik legfélelmetesebb isten, rémisztő erővel és tulajdonságokkal rendelkezik.

Ilmarinen: Csodás képességekkel rendelkező kovács, a teremtés kezdetén ő kalapálta ki az eget, és ő szerkesztette meg a Szampót, a bőséget őrlő csodamalmot.

Ilmatár: Az ég leánya.

Lemminkejnen: Állandó jelzője a „*Jéha*” és a „*messzivágyó*”, aki még az alvilágba is leszáll a kalandvagyától hajtva. A fiú a nők bolondja, figurája már egy másik nemzedéket képvisel a másik két főhőshöz képest.

Lempo: Isten, akinek Hiszihez hasonlatosan félelmetes ereje és hatalma van.

Louhi: Pohjola, azaz Észak úrnője.

Manala: Az alvilág ura.

Suonetér: A vérerek tündére.

Tapio: Az erdők ura vagy a föld gazdája.

Tuoni: A halál istene.

Ukko: A legfőbb teremő isten.

Vejnemöjnen: A Kaleva nemzetség legnagyobb alakja, énekmondó és varázsló. A misztikus hős együtt született a Földdel, és emberfeletti képességekkel rendelkezik. Neve többféle alakban is szerepel: Vejnö, Oszmojnen.

Vellamo: A vizek asszonya, a békés hajózást és a gazdag halászsákmányt ő biztosítja Kaleva népének.

Vipunen: Varázserejű óriás.

■ Elemzés

A mű címe a Kaleva nemzetség lakóhelyét nevezi meg. Ez földrajzilag nehezen meghatározható hely, feltehetően a finnség egykori déli szállásterületeit jelzi, mivel az énekek a déli és az északi (Pohjola) nép háborúit beszélik el. A mű legrégebbi elbeszélése a mitikus teremtéstörténet. E szerint Vejnemöjnen fogantatása megelőzte a világ keletkezését. A dalos hős különféle varázsigéket ismer, és az egymással keveredő őselemekből jött létre. Ilmatár, a levegőég és a szél nászából született. 700 évet töltött az anyaméhben, és a világ keletkezését követően jött a világra.

Az eposzteremtés kívánalma végett a *Kalevala* alig érintkező történetek összekapcsolása, de Lönnrot egyetlen történetbe foglalta a különböző hősökről szóló különálló énekeket és az eltérő korokat. A legrégebbi rész a teremtéstörténet, a tűz eredete és az ércek, a föld megmunkálásának a leírása. A finn teremtéstörténetben a világ hét tojásból keletkezett. Egy kacska fészket rakott Ilmatár istenanya térdén, lévén, hogy az volt az egyetlen szárazulat. Az istenanya leverte a térdéről a tojásokat, mire azok széttörttek. Az alsó részekből keletkezett a Föld, a felsőkből az ég, a tojás sárgájából a Nap, a fehérjéből a Hold, a héjon lévő pöttyökből pedig a csillagok jöttek létre. A teremtés munkálatait Ilmatár folytatta, és ennek köszönhetően keletkeztek a hegyek, partok, öblök, zátonyok, szigetek stb. Tehát részben az elemek szétválasztásával, részben pedig új elemek teremtésével alakult ki a Föld lakóinak, azaz az isteni származású hősöknek és az embereknek a környezete.

Az egységesítő szándék eredménye a teremtő Isten alakja, de a monoteizmusnak ellentmondának az Ukko környezetét benépesítő tündérek. A történet a társadalom életének alakulását is tükrözi, valamint az erkölcsök és szokások változásait is bemutatja.

A *Kalevala* szerkezete szilárd, a három legfőbb hős, Vejnemöjnen, Ilmarinen és Lemminkejnen történetének epizódjai jól illeszkednek egymáshoz. Többek között ezért is próbálták a kutatók történelmi alakokkal azonosítani a főhősöket, és konkrét történelmi korba helyezni őket. A kutatások végül azonban nem tartják elfogadhatónak ezeket a rekonstrukciókat.

A hőselemek különös jellemzője, hogy gondolkodásmódjukban fontos szerepe van a művészet-központúságnak, a szó mágikus hatalmának és varázsló erejének. Ez a szómágia abból a mágikus világképből fakad, hogy a megnevezett dolog azonos a nevével, és annak kimondásával uralmat lehet felette nyerni. Lényegében a szómágia hiedelem, mely szerint a szónak természetfölötti hatalma van. Az emberfeletti képességekkel rendelkező Vejnö például gyógyító és rontó varázsigéket ismer. A varázslás fontos része a zene és az ének, ezért állandó eszköze a kantele, egy citeraszerű húros hangszer, mely halcsontból készült. Ugyanakkor a zene az emberi öröm forrása is a *Kalevalában*. Ezért van az, hogy lakomák alkalmával a szereplők közösen dalokat hallgatnak.

A *Kalevala* folklór eredetű alkotás, ezért aztán számtalan archaikus szokás, hiedelem olvasható ki belőle, de a népelet jeles napjairól is képet kap az olvasó általa. Sokféle szövegtípus eleve nedik meg a műben: balladák, siratók, panaszló dalok, lakodalmas énekek.

■ Érdekességek

Magyar nyelven Reguly Antal fordításában jelent meg először a *Kalevala* néhány részlete. Később Vikár Béla bravúros átültetései (1909) tettek nagy hatást a magyar irodalomra. Azóta két teljes fordítás jelent meg: Nagy Kálmán (1975) és Rácz István (1980) munkája. Vikár Béla mint a magyar folklór egyik legjelesebb gyűjtője végigjárta azokat a helyszíneket, amelyeket maga Lönnrot is bejárt.

■ Feladatok

- Hogyan jött létre az egységes *Kalevala*?
- Milyen társadalmi okok állnak a *Kalevala* megszerkesztése mögött?
- Melyek a *Kalevala* legrégebbi részei?
- Mire utal a mű címe?
- Mik azok a runók?
- Miből és hogyan keletkezett a világ a *Kalevala* teremtéstörténete szerint?
- Milyen szövegformákra lehet ráismerni a *Kalevalában*?

■ Szövegértés

„*NEGYVENEDIK ÉNEK*
(részlet)

Vénséges vén Vejnemöjnen nézi a csukának csontját,
Megtekinti, megforgatja, majd ilyen szavakkal szólal:
»Mindebből ugyan mi lenne, csukának csontos fogából,
halnak hatalmas állából, ha jó mester műhelyébe,
ügyes kovács üllőjére, kemény kezébe kerülne!«

Mondja Ilmarinen mester: »Semmiből csak semmi lenne.
Nem lesz szerszám a szálkából, még ha mester műhelyébe,
Ügyes kovács üllőjére, kemény kezébe kerül is!«

Vénséges vén Vejnemöjnen meggondolja, meg is mondja:
»Lehetne bizony belőle kedvesen szóló kantele,
csak volna, ki titkát tudná, hogy csináljon halcsont hárfát!«

Mivel senki más nem merte, nem is tudta, nem ismerte,
Hogy kell csonthárfát csinálni, végül maga Vejnemöjnen
Kezd kanelét készíteni, szépen szólót szerkeszteni,
Csoda csukának csontjából örök örömet szerezni.

Hangszekrényét honnan vette? Csuka állának csontjából.
Hát a szegét hol szerezte? Halnak hegyes fogsorából.
Hárfa húrját honnan húzta? Híz fakójának farkából.

*Készen van már a kantele, mesterének muzsikája,
Csukának csontjából csinált, halszálkából szerzett hárfá.*

NEGYVENNEGYEDIK ÉNEK
(részlet)

*Vénséges vén Vejnemöjnen, ősidők örök dalosa,
Ujját illőn igazítja, két hüvelykjét meg is mossa,
Majd kiül az örömkőre, énekmondás szép szirtjére,
Ezüst dombra, domborúra, arannyal hímes halomra.*

*Lantját két kezébe vette: kantelójét keze alá,
Hárfáját térdére tette. Majd szapora szóval mondja:
»Jőjtek hát, hallgassátok, hiszen még nem hallottátok
ősi daloknak örömét, kantelémnek kedves szavát!«*

*Vénséges vén Vejnemöjnen kezdi mindjárt a muzsikát
Szálkából szerzett szerszámján, csontból csinált csoda lantján.
Ujja ugrott, fűrgén fordult, szállt a húrokon hüvelykje.*

*Öröm ömlött a hárfából, szép szó szárnyalt a szerszámból,
Gyöngyözött gyönyörű hangja, derűs dala zúgott, zengett.
Csuka fogán nóta csendült, hal csontjáról hang hullámozott,
Lószőr húrok lágyan zsongtak, sörényszálak szépen szóltak.*

*Muzsikált vén Vejnemöjnen. Nem volt bizony a vadonban
Föld színén futkosó állat, fáról fára ugráló vad,
Ki nem jött el, hogy hallgassa, csengő énekét csodálja!”*

1. Ki volt Vejnemöjnen és Ilmarinen?
2. Milyen alapvető különbség van a két szereplő között? A következő két kijelentésükből induljon ki! Ilmarinen: „*Semmiből csak semmi lenne.*” Vejnemöjnen: „*Lehetne bizony belőle kedvesen szóló kantele...*”
3. Keresse meg Vejnemöjnen állandó jelzőjét, és magyarázza, hogy mire utal!
4. A fenti szövegrészlet az eposz történetének melyik részletére koncentrál?
5. Mi a dal, az ének szerepe a finn kultúrkörben? Az eposzrészlet alapján válaszoljon! A szövegből vett példával támassza alá állítását!
6. Mik lehetnek a szövegben a szájhagyományozással való megőrződés bizonyítékai?
7. Miben érhető tetten a szövegben a szómágia jelensége?
8. Milyen jellegzetes költői eszközt alkalmaz igen gyakran a szöveg? Segítségére lehet a következő példa: „... *szép szó szárnyalt a szerszámból...*” Keressen további hasonló példákat!
9. Írjon ki további alakzatokat a szövegrészletből!